

Joseph Daher: Sekularister, sekularism och det syriska upproret

”Sekularism kan inte existera utan demokrati, och vice versa”

[Artikel från [International Viewpoint](#), 5 september 2018, ursprungligen publicerad i två delar på webbplatserna Syria Untold och Syria Freedom Forever. Joseph Daher är en schweizisk-syrisk akademiker och aktivist som ursprungligen kommer från Aleppo. Han driver Syria Freedom Forever, som kämpar för att bygga ett sekulärt och socialistiskt Syrien. Artikeln översatt från engelska av Göran Källqvist.]

På oppositionens webbplats Zaman al-Wasl,¹ riktade författaren Hilal Abd al-Aziz al-Faouri ett nytt angrepp mot sekularister med en artikel med titeln ”Vad syriska sekularister vill ha av syriska muslimer”.² I den beskriver han att alla sekularister är kritiska mot ”allt som tillhör islam”, och hävdar att de ”i hemlighet är fientliga mot muslimer” genom att speciellt vilja att de ”ska raka av sig skägget och ta av sina *jilbab* [traditionella arabiska klädesplagg] och kasta bort sina turbaner ... stänga sina moskéer och inte be”. Faouri är författare till ett flertal artiklar på Zaman al-Wasl.

Det är troligen ingen slump att denna artikel kommer bara några veckor efter att en av det syriska muslimska brödraskapets ledare, Molham al-Droubi, gav följande uppmaning i sin Facebook-profil: ”Jag skulle vilja få era kommentarer om vad sekularisterna gav den syriska revolutionen”, som en uppenbar provokation mot dessa delar av oppositionen. Hans kommentar fick många sekulära aktivister att svara honom direkt eller indirekt på sociala nätverk. Tidigare hade andra islamistiska fundamentalister och jihadistiska grupper och personer angripit sekularister som ”främmande verktyg”, och avfärdade deras roll i upproret och begreppet sekularism som kätterier eller som avfällingar. Dessa angrepp på sekularister och sekularism ställer flera frågor och problem som måste tacklas.

Vad sekularister erbjöd den syriska revolutionen

För det första skulle man inte ens behöva diskutera frågan om sekulära aktivisters deltagande i upproret 2011. Sekulära aktivister har varit aktivt indragna under olika faser av kampen mot den härskande regimen, både före och efter oroligheterna 2011. Ett flertal sekulära aktivister spelade en viktig roll inom gräsrotskommittéerna och under utvecklingen av de fredliga aktionerna mot regimen. Dessa organ utvecklade sakta interna strukturer, och flera samordningskommittéer spelade en särskilt viktig roll för att gynna solidaritetsband på nationell nivå, i synnerhet Syriska revolutionens samordningskommitté (SRCU), Fria syriska studentförbundet och Lokala samordningskommittéer (LCC) och många andra ungdomsgrupper som Syrisk revolutionär ungdom.

Den syriska civila gräsrotsoppositionen var under de första två åren faktiskt den främsta motorn i det folkliga upproret mot Assads regim. Förtrycket, militariseringen, uppsvinget för islamiska fundamentalister och jihadistiska krafter, tillsammans med utländsk intervention, förändrade denna situation. Det syriska upproret förvandlades från en folklig revolution till ett internationellt krig.

¹ [Zaman al-Wasl](#).

² [Zaman al-Wasl](#), 5/8 2012.

För det andra passar den negativa uppmärksamheten mot sekularister på sociala media och inom den syriska oppositionen in i större regionala och historiska mönster. De flesta konservativa och islamistiska fundamentalistiska krafterna i Mellanöstern har i decennier beskrivit sekularismen som en sorts kätteri, ateism och ett angrepp på och avfall från islam, en skapelse från väst och därför en uppfattning som ska bekämpas. Den egyptiske salafisten shejk Youssef Qaradawi, en inflytelserik präst som bor i Qatar och har band till muslimska brödrskapet, skrev så här i en av sina många böcker som angriper begreppet sekularism:

Sekularism kanske kan accepteras i ett kristet samhälle, men den kan aldrig åtnjuta allmänt erkännande i ett islamskt samhälle ... För muslimska samhällen innebär ett erkännande av sekularism något helt annat. Eftersom islam är ett heltäckande system med *Ibadah* (tillbedjan) och *Sharia* (lagstiftning) så innebär ett erkännande av sekularismen att överge *Sharia*, förneka Gudomlighetens vägledning och förkasta Allahs ålägganden. Det är helt fel att hävda att *Sharia* inte passar den nuvarande tidsperiodens krav ... Av denna orsak är kravet på sekularism bland muslimer detsamma som ateism och ett avvisande av islam. Att erkänna den som en grund för makt istället för *Sharia* är ett fullständigt avfall.

Dessa anmärkningar gjorde han i sin bok ”Hur importerade lösningar på ett katastrofalt sätt påverkade vår muslimska nation”. Prästen för fram liknande uppfattningar varje vecka på Al-Jazeera, där han har ett eget program.

På grund av sin ideologi har demokratiska, sekulära och liberala teoretiker och grupper i Syrien fått utstå verbala och fysiska angrepp från rörelser med islamiska böjelser ända sedan upproret inleddes 2011. Det senaste exemplet av antisekulära uppfattningar kom när den turkiska armén och syriska väpnade grupper med kopplingar till Ankara, till största delen konservativa och islamistiska fundamentalister, invaderade och sedan ockuperade Afrin. En del av de syriska krigare som deltog i offensiven och den efterföljande ockupationen av Afrin angrep inte kurdiska Folkets försvarsenheter (YPG) bara på grund av deras etniska ursprung eller ”anklagelser för att stå på regimen sida”, utan också på grund av att deras politiska parti förespråkar en speciell sorts sekularism. Dess historiska rötter står nära marxismen och en Tredje världen-ideologi,³ men gruppens ideologi har utvecklats utöver det, och återspeglar inflytandet från den amerikanska samhällsteoretikern Murray Bookchin, en teoretiker som förespråkar ett ”frihetligt lokalt självstyre [municipalism]”.

Det främsta motivet för den Turkietledda militära operationen mot Afrin var att hindra YPG från att kontrollera ett sammanhängande område längs landets gräns, eftersom de betraktade YPG:s politiska gren, Demokratiska unionspartiet (PYD), som en terroristgrupp med band till det kurdiska upproret i Turkiet med Kurdistans arbetarparti (PKK) i spetsen. Offensiven mot Afrin passar in i det mycket större krig som Ankara för mot PKK. Turkiets president Recep Tayyip Erdoğan har vid flera tillfällen upprepat att deras militära styrkor ska driva sin offensiv mot kurdiska YPG-kämpar längs hela Turkiets gräns mot Syrien och om nödvändigt in i norra Irak.

---

³ Exempelvis avvisade Karl Marx det som idealism att revolutionärernas huvuduppgift är att angripa religionen som sådan, vilket många intellektuella förespråkade under Upplysningen i Europa. Marx hävdade att det finns en verkligt materiell bas för den religiösa tron – de fruktansvärda förhållanden under vilka den stora majoriteten av den förtryckta mänskligheten tvingas leva. Först i och med avskaffandet av dessa förtryckande materiella förhållanden kommer religionen att tyna bort. Karl Marx gick också mot att ateismen skulle skrivas in som en del av den revolutionära rörelsens politiska program.

Definition av sekularism

Det är absolut nödvändigt att definiera vad vi menar med sekularism och en sekulär stat. Begreppet omfattar åtminstone att stat och religion ska skiljas åt, och att staten är neutral i förhållande till troende och icke-troende, inklusive vad gäller fördelning av resurser och möjligheter. Religion och religiösa institutioner styr inte och påtvingar inte samhället sina lagar, samtidigt som ingen religiös riktning är privilegierad över någon annan. På samma gång garanterar samvetsfriheten de troende rätt att utöva sin religion och icke-troende att inte tro på eller utöva några religiösa läror.

Begreppet sekularism har tagit sig olika vägar under historiens gång. I Mellanöstern inleddes de första moderna nutida debatterna kring begreppet sekularism under ledning av intellektuella i regionen i mitten av 1800-talet, under den period som kallas "Nahda" (pånyttfödelsen), och åtföljdes av andra närliggande diskussioner om tidens utmaningar, i synnerhet hur man skulle utmana västs dominans och kolonialism.

På 1900-talet, och i och med uppsvinget för arabiska nationalistiska och kommunistiska rörelser i regionen, blev tanken mer utbredd. Med hjälp från Saudiarabien och dåtidens västmakter svarade konservativa och islamistiska religiösa krafter på dessa växande krafter genom att kalla dem utländska ideologier som angrep islam och likvärdiga med ateism som försökte utplåna religionen ur samhället. Än idag framställs sekularism på detta sätt av många islamistiska fundamentalistiska rörelser. Det är förstås inte begränsat till Mellanöstern.⁴

Uppsvinget för den religiösa fundamentalismen är i själva verket ett internationellt fenomen, inte något unikt för Mellanöstern eller andra samhällen med huvudsakligen muslimska befolkningar. Vi har sett framväxten av liknande politiska strömningar som kristen fundamentalism, hinduisk fundamentalism och judisk fundamentalism i Israel, som alla har sin egen speciella sorts högerpolitik. Men trots deras uppmaningar att återvända till tidigare gyllene tidsåldrar, ska ingen av dem ses som föråldrade element från det förgångna. De kanske använder symboler och historier från tidigare perioder, men alla dessa fundamentalister är produkter av moderna samhällen.⁵

Syrien under Assad, sekulärt?

Syrien må vara religiöst och etniskt olikartat, men staten är inte sekulär till sin natur. Bashar al-Assads regim har inte varit något undantag. Konstitutionen från 2012 föreskriver att presidenten måste vara en muslimsk man och att "lagens främsta källa är *Sharia*".

Syrien har också åtta olika lagar om personlig ställning, och var och en av dem tillämpas utifrån individens religiösa tillhörighet.⁶ Dessa lagar innehåller också stor diskriminering av kvinnor.

2010 utmålade flera islamska präster Kommittén för att avskaffa diskriminering av kvinnor (CEDAW) "som ett allvarligt hot mot syriers liv, moral och religiösa värderingar" (exempel på dessa präster är shejk Osama Rifai, som nu befinner sig i exil på grund av sin opposition mot

4 Se "States, religious diversity, and the crisis of secularism", *Open Democracy*, 22 mars 2011.

5 Se Martin E. Marty, 'Fundamentalism as a Social Phenomenon', *Bulletin of the American Academy of Arts and Sciences* 42, nr 2 1988.

6 Kristna samhällsgrupper följer sina egna lagar, medan lagen om Personlig ställning för alla muslimer grundar sig på en speciell sunnitisk tolkning av den islamska *Sharia*, Hanafi-juridik och andra islamska källor.

regimen och har bildat det syriska islamska rådet, och shejk Ratib al-Nabulsi, som inte är mot regimen). Samtidigt stödde de, mot de feministiska rörelsernas opposition, de många invändningar som regimen hade mot centrala villkor i avtalet. Exempelvis invände regimen mot paragraf 2 i CEDAW, som särskilt ger statens olika delar i uppgift att värna om principen om jämlikhet mellan män och kvinnor i sina nationella konstitutioner och annan tillämplig lagstiftning, och att med hjälp av lagar och andra lämpliga medel, inklusive sanktioner när det är lämpligt, tillse att all diskriminering av kvinnor förbjuds.⁷

Historiskt har Assad-regimen sedan Hafez al-Assad utvecklat en religiöst konservativ retorik och uppmuntrat ett konservativt islamiskt etablissemang för att kanalisera islamistiska strömningar och rättfärdiga regimen. Den började också stöda och institutionalisera alternativa islamistiska grupper som var beredda att spela med i deras politiska spel, som Naqshbandi Kuftariyas sufi-rörelse under shejk Ahmad Kuftaro och grupper anknutna till shejk Said al-Butis eller Qubaysiyyats kvinnliga islamistiska rörelse.⁸

Denna politik och närmandet till religiöst konservativa samhällsskikt sammanföll med censur av litterära och konstnärliga verk, samtidigt som bibliotekens hyllor fylldes av religiös litteratur och den högre utbildningen islamiserades.⁹ Religiöst konservativa rörelser som stod regimen nära anklagade offentligt feministiska aktivister och grupper för kätteri och för att försöka ödelägga samhällsmoralen, för att sprida västliga värderingar, som tanken på borgerlig vigsel, rättigheter för homosexuella och fullständig sexuell frihet.¹⁰ Och vi ska inte glömma Assad-regimens långa historia av relationer med islamistiskt fundamentalistiska grupper i och utanför Syrien, liksom dess användande vid olika tillfällen av jihadistiska grupper, inklusive under den USA-ledda ockupationen av Irak.

Sekularism, extremism och Assad-regimens överlevnad

På samma sätt har Assad-regimen ända sedan början av upproret haft en klar strategi att gynna och tillåta bildandet av islamistiskt fundamentalistiska och salafistiska jihadistiska organisationer för att misskreditera den folkliga rörelsen och dess från början inkluderande budskap. Det var uppenbart när den beslutade att släppa ett flertal jihadistiska och salafistiska ur fängelse efter att proteströrelsen hade börjat, samtidigt som den förtryckte den civila oppositionens demokratiska och progressiva delar liksom den Fria syriska armén. Samtidigt med denna utveckling upprättade demonstranterna alternativa institutioner som lokala samordningskommittéer och råd, som utmanade och ersatte staten genom att ge service till lokalbefolkningen i områden där staten inte längre härskade. Genom

7 Se Kannout, Lama, 'In the Core or on the Margin: Syrian Women's Political Participation', UK and Sweden, *Syrian Feminist Lobby and Euromed Feminist Initiative EFI-IFE*, 2016.

8 Samtidigt förtryckte Assads regim islamistiska fundamentalistiska rörelser som var mot den, som muslimska brödraskapet, i synnerhet i slutet av 1970-talet och början av 1980-talet. Se Khatib Line, 'Islamic Revivalism in Syria, The rise and fall of Ba'thist secularism', London och New York, Routledge Studies in Political Islam 2011; Pierret, Thomas, 'Baas et Islam en Syrie', Paris, PUF 2011; Imady, Omar, 'Organisationally Secular: Damascene Islamist Movements and the Syrian Uprising' Syria Studies, Vol. 8, nr 1 2016, s 66-91; Lefèvre, Raphael, 'The Ashes of Hama, the Muslim Brotherhoods in Syria', London: Hurst 2013.

9 Pierret, Thomas, 'Baas et Islam en Syrie', Paris, PUF 2011, s 115.

10 Aous (al-) Yahya, "Chapter 3: Feminist Websites and Civil Society Experience", i Kawakibi S (red), *Syrian Voices From Pre-Revolution Syria : Civil Society Against all Odds*, HIVOS and Knowledge Programme Civil Society in West Asia 2013, s 25.

att utveckla dessa institutioner gav proteströrelsen ett politiskt alternativ som kunde tilltala delar av befolkningen, speciellt under demonstrationernas första sex månader och innan upproret militarisades i stor skala.

Upprorets utveckling och dynamik innebar att utmaningen blev större för proteströrelsens demokratiska och progressiva delar. Den inledande proteströrelsens inkluderande och demokratiska budskap, liksom dess vitalitet, försvagades betydligt, först och främst genom regimens förtryck och kriget mot proteströrelsens demokratiska delar. Samtidigt försvagades dessa delar ännu mer genom de islamistiskt fundamentalistiska och jihadistiska rörelsernas senare uppsving.

Det gav regimen en dubbel fördel. För det första framställde den sig internationellt som ett bålverk mot ”extremismen” och försökte inrymma sitt mordiska krig mot den syriska befolkningen i det så kallade ”kriget mot terrorismen” som leddes av västlänterna och diktaturena i regionen och i hela världen. För det andra lät det den spela på rädslan bland delar av befolkningen som med rätta betraktade de fundamentalistiska krafterna som ett existentiellt hot.

De jihadistiska och salafistiska aktörerna, sedermera med stöd från Saudiarabien, Qatar och Turkiet, förespråkade givetvis en vision av samhället som var ett exkluderande projekt och inte lockade olika grupper i det syriska samhället, som religiösa minoriteter, kvinnor eller de som hade en annan syn på islam. Regimen lanserade sig själv som att den stod på deras sida som ”beskyddare av minoriteter” och ”modernitet”, även om det som vi redan har nämnt låg mycket långt från sanningen. I denna miljö stärktes och gynnades de islamistiska fundamentalistiska krafterna av de nederlag som drabbade de demokratiska delarna av proteströrelsen, både den civila och den beväpnade. Successivt dominerade dessa krafter den militära scenen.

Sekularism och odemokratisk sekularism

Betyder det att sekulära politiska system nödvändigtvis är goda? Nej, inte alls. På internationell nivå är till exempel den franska staten mycket långt ifrån att vara en modell att följa, och borde istället fördömas för sin användning av sekularism för att införa diskriminerande och rasistiska lagar mot muslimer, i synnerhet kvinnor, genom att exempelvis förbjuda användning av slöja i kommunala skolor. Frågan om att bära slöja eller inte rör många kvinnor, och de måste ta det beslutet självständigt och på egen hand. Att med våld tvinga fram eller förbjuda användning av slöja är en reaktionär och demokratifientlig handling som går mot allt stöd till kvinnors självbestämmande.

Mer allmänt måste den ökande islamofobin¹¹ liksom andra former av rasism, speciellt i länder i väst, fördömas.

Sekularism är inte motsatsen till att tro eller ett krav att utplåna religionen från samhället. Man kan vara troende och på samma gång stöda sekularism som en organisatorisk princip för staten och samhället. Redan Abdel Rahman al-Kawakibi, en syrisk reformistisk religiös tänkare och viktig figur under *Nahda* i slutet av 1800-talet, skrev i kapitlet om despotism och religion i *Tabdi al-istibdad* att ”det måste göras åtskillnad mellan religionen och staten, ty denna åtskillnad är nu ett viktigt krav

---

11 Med islamofobi menar författaren en sorts religiös trångsynthet blandad med rasism riktad mot den muslimska befolkningen.

för den tid och plats som vi nu lever i.”¹²

På samma sätt argumenterade Ali Abdel Razeq i sin bok från 1925, ”Islam och styrelseskicket grunder” (Al-Islam Wa Usul Al-Hukm), framförallt att ”islam inte förespråkade en specifik regeringsform” och mot en roll för religionen inom politiken eller att religiösa texter hade något politiskt beskrivande värde.

Än mer ger sekularismen troende en möjlighet att befria sig själva från att staten och politiska partier använder religionen, och gör det möjligt för dem att utöva sin religion fritt utan statligt förtryck.

Utgör sekularisterna en enhetlig grupp? Nej, tvärtom. I Syrien hittar vi sekularister bland regimen anhängare och inom oppositionen. Det finns också meningsskiljaktigheter inom dessa grupper. Inom oppositionen har sekularisterna till exempel inte bildat en enad pol, och det är helt normalt eftersom det finns olika politiska strömningar, från vänsteranhängare och feminister till liberaler, nationalisterna och konservativa grupper. Även om de trots djupa skillnader kan ha en del gemensamma åsikter om begreppet sekularism, så delar de inte samma politiska program om många olika frågor som vilken sorts ekonomi, kvinnors rättigheter, den kurdiska frågan, imperialismen, etc... Denna benägenhet att politiskt slå ihop sekularister i en enda grupp undergräver begreppet sekularism på ett mer allmänt plan.¹³

12 Som bibliotekarien och forskaren George N Atiyeh konstaterade: ”Huruvida al-Kawakibis sekularism var fullständig eller ej går att diskutera på mer än ett sätt. Hans lansering av tanken på ett andligt kalifat fick honom att av nödvändighet se politiken som ett självständigt ämnesområde, en ståndpunkt som gjorde att han nästan var ensam bland de moderna reformerarna av islam...”, exempelvis Rashid Rida, anti-reformisten framför alla andra, som påpekade att han var oense med al-Kawakibis uppfattning om att skilja på stat och religion. (Se *Syria-Wide Research center*.)

Rida förvandlade panislamismens reformistiska tendenser, speciellt berömda reformistiska intellektuella som Mohammad Abduh och Jamal al-Din Afghani, i fundamentalistisk riktning. Ridas utveckling förde honom närmare den puritanska Hanbali-läran, i synnerhet dess wahhabitiska anhängare. Han blev beslutsam försvarare av den saudiska regimen och wahhabismen, samtidigt som han samarbetade med den saudiske kungen Abdel Aziz. Han började gå mot och bekämpa de sufitiska brödraskapen och deras anhängares religionsutövning. Han argumenterade för att kalifatet skulle återupprättas efter att det hade avskaffats 1924. Han utvecklade också en starkt shia-fientlig kritik och anklagade arabiska shiiter för att vara iranska agenter (ett tema som idag återfinns bland salafister och andra fundamentalistiska rörelser). Speciellt Rashid Rida hade ett framträdande inflytande på det muslimska brödraskapets politiska system när han försökte återuppliva Ibn Tammiyyas bokstavstro och uppmaning till jihad. Denna nya salafistiska tradition spreds individuellt av intellektuella som Rashid Rida på 1920- och 1930-talen, och senare socialt av grupper som brödraskapet i Egypten och på andra ställen.

13 Det är också på samma sätt viktigt att konstatera att alla politiska rörelser med rötter i religionen inte ska behandlas likartat. Som den syriska författaren Aziz Al-Azmeh sa: ”en förståelse av det politiska fenomenet islamism kräver att man använder de sociala och humanistiska vetenskaperna på ett normalt sätt, inte förnekar dem”. Om vi inte agerar på detta sätt kommer vi att förenkla ”de Andra”, som i många fall idag gäller för ”muslimen”. Ingen religion existerar oberoende av människor, på samma sätt som Gud inte existerar utanför det mänskliga tänkandets område. Det är därför vi måste tillbakavisa de islamofobiska påståendena att rötterna till ISIS, al Qaida, Boko Haram och andra fundamentalister finns i Koranen. Sådana grupper och deras handlingar ska analyseras som ett resultat av dagens internationella och lokala sociala, ekonomiska och politiska förhållanden, inte som ett resultat av en text som skrevs för 1400 år sedan. Förklarar vi USA:s invasion av Irak med George Bushs religiösa tro (han uppgav att Gud sa till honom i en dröm att invadera Irak)? Givetvis inte. Istället förklarar vi Bushs krig, hans motiv och deras ideologiska rättfärdigande som ett resultat av den amerikanska imperialismen.

På samma gång har vi tidigare sett rörelser eller individer med rötter i en religiös identitet utveckla en progressiv politik. Den kristna befrielseteologin utvecklade en radikal kritik av kapitalismen och mot diktaturerna i Latinamerika, medan den svarte muslimen och aktivisten Malcolm X, samtidigt som han behöll sin religiösa tro utvecklades åt vänster, i synnerhet mot slutet av sitt liv. Han tvekade inte att kritisera muslimska ledare i en intervju 1965, där han anklagade dem för att frivilligt ha hållit folket, och i synnerhet kvinnorna, i okunnighet. Han tillade att ett samhälles framsteg går att mäta i kvinnans situation, och sa att ”ju mer kvinnorna utbildas och dras med ... desto

Syriens liberala sekularister och deras strategi

En del sekularistiska grupper och personer försvarade och rättfärdigade till en början närvaron av islamistiska fundamentalister och jihadistiska rörelser i den syriska politiska och militära oppositionen på marken. Det var fallet för ett flertal oliktankande från liberala strömningar som fanns representerade i olika oppositionella organ som Syriska nationella rådet och Syriska revolutionens och oppositionsstyrkornas nationella koalition,¹⁴ till förfång för demokratiska krav som sekularism och kvinnors rättigheter.

Dessa liberala sekularistiska personer höll till största delen tyst om brott mot mänskliga rättigheter som begicks av salafistiska grupper eller deras sekteristiska hätska utfall, och tog till och med in kontroversiella grupper som Jaysh al-Islam i oppositionens politiska organ. Jaysh al-Islams tidigare ledare Muhammad Alloush utsågs till oppositionens ledande förhandlare under den tredje rundan av de FN-stödda samtalen med regimen i Genève och blev kvar som viktig person i den högsta förhandlingskommittén.

Det är därför ingen överraskning att se hur Hilal Abd al-Aziz al-Faouri, författare till flera artiklar på oppositionens webbplats al-Zaman, på ett positivt sätt citerar George Sabra,¹⁵ tidigare ordförande för Syriens nationella råd (SNC) och medlem i det liberala Demokratiska folkpartiet (tidigare Kommunistpartiets politbyrå under ledning av Riad al-Turk), när denne i en artikel betecknar den till al Qaida anslutna Jabhat al-Nusra som ”en del av den revolutionära rörelsen”. På samma sätt tillbakavisade Michel Kilo till en början alla anklagelser mot Jabhat al-Nusra för att vara en fundamentalistisk organisation. Han avvisade också alla jämförelser mellan gruppen Islamska staten och Jabhat al-Nusra, och hävdade att den sistnämnda var en rörelse som ville ha ”ett islamskt valsysteem”, och ville grunda en islamsk stat med hjälp av nationell enighet, medan den förstnämnda ville uppnå detta med hjälp av despotism.¹⁶ Många andra liberala sekularistiska personer har också tonat ner de islamistiska fundamentalistiska och jihadistiska organisationernas reaktionära karaktär.

Båda sidor har intresse av detta samarbete med perspektivet att nå makten eller åtminstone få en roll under de olika förhandlingsprocesserna. Först såg de liberala sekularisterna och grupperna i koalitionen samarbetet med islamistiska fundamentalister och jihadistiska grupper som en militär nödvändighet under kriget mot regimen, trots att de var mot demokrati och härskade på ett auktoritärt sätt i de områden som de kontrollerade, inklusive med angrepp och kidnappning av demokratiska aktivister. De islamistiska fundamentalistiska rörelserna, inklusive muslimska brödrskapet och salafistiska rörelser som Jaysh al-Islam, samarbetade å sin sida med oppositionsgrupperna i exil för att visa sin ”måttlighet” och lugna länderna i regionen och västländerna.

Men de som främst gynnades av detta samarbete var de islamistiska fundamentalistiska rörelserna. Samverkan var ojämlig eftersom de islamistiska fundamentalistiska rörelserna hade en organiserad politisk närvaro i Syrien och fick massiv finansiering och/eller stöd från välvilligt inställda stater

---

mer är hela folket aktivt, lyckligt och progressivt”.

14 En trend vi kan hitta från början av 1980-talet inom en del syriska oppositionskretsar, och som upprepades av liknande grupper efter Damaskusdeklarationen 2005 när de strävade efter en allians med muslimska brödrskapet eller åtminstone starka relationer.

15 Syrian4all, “Mîshîl Kîlû: îltiqayt jabhat al-nusra wa âstaqbalet ka-al-âbtâl”, *Youtube*, 2013.

16 Radio Rozana, “Kîlû: lâ taqârânû ’jabhat al-nusra’ bi-’dâ’esh”, *An-Nahar*, 2014.

(Saudiarabien, Qatar och Turkiet) och/eller privata nätverk från Gulfstaterna. Demokratiska och sekulär grupper som redan från början var svaga vad gäller organiserade aktörer, förtrycktes i början av upproret hårt av regimen trupper och lyckades sedan inte organisera sig.

Personer och grupper i SNC och koalitionen ansåg att ändamålet helgade medlen, men ändamålet avgörs av de medel som används. Dessa omständigheter fick till resultat att det under dessa år saknades en organiserad demokratisk eller progressiv pol på nationell nivå både i och utanför landet, samtidigt som islamistiska fundamentalistiska och jihadistiska grupper tilläts lägga beslag på det politiska och militära området. Det ledde till en situation där oppositionens muntliga utfästelser i exil om en civil och inkluderande demokrati inte var tillräckligt trovärdiga för att övertyga stora delar av befolkningen om att överge Assad-regimen och ansluta sig till upproret. På samma sätt lyckades de inte utveckla några gedigna och inkluderande institutioner som alternativ till regimen.

Som Syrienforskaren Tareq Aziza hävdade: ”Denna skamliga atmosfär (inom den syriska oppositionskoalitionen som kännetecknades av korruption och kapitulation för främmande stater och utländska intressen) har varit förhärskande i årtal bland oppositionens institutioner (om de verkligen är institutioner) och har gjort det lättare för väst att tro på regimen anhängares lögnar som ’avsaknad av alternativ’ eller till och med ’rädsla för alternativ’, och ’Assad är dålig men det finns inget moget alternativ!’, etc.”¹⁷

SNC och koalitionen dominerades av konservativa och religiösa fundamentalister, samt sekteristiska grupper och figurer. Dessa två grupper försökte sälja media ett budskap att de var inkluderande genom att utse sekulära och demokratiska personer på synliga positioner för att lugna anhängare i väst som fruktade ett uppsving för extremistiska krafter som skulle kunna hota deras intressen i regionen. Koalitionen har inte fördömt några brott mot mänskliga rättigheter eller sekteristiska tal av Jaysh al-Islam och Ahrar al-Sham, och har under senare år mycket sällan fördömt Jabhat al-Nusra.¹⁸

Hur är det med en rättsstat? En genomförbar lösning eller ett missbrukat begrepp?

Med hänsyn till angreppen på och undergrävandet av idén om sekularism, och försvagningen av de sekulära progressiva krafterna i regionen – speciellt på grund av förtryck från auktoritära regimer – har både sekulära grupper (huvudsakligen liberaler och tidigare vänsteranhängare) och islamistiska fundamentalistiska grupper alltmer använt begreppet ”rättsstat”. Begreppet har fått ökad dragningskraft sedan början av 2000-talet. Att det har antagits av två viktiga syriska oppositionsgrupper kan spåras tillbaka till Damaskusdeklarationen från 2005, och senare vid inledningen av upproren 2011.

Många konservativa, liberaler och demokratiska sekularister hävdar att denna föreställning om en rättsstat grundad på medborgarskap är mindre kontroversiell för samhällsmedlemmarna, samtidigt som det införlivar samma principer som en sekulär stat utan diskriminering på grund av religiös tillhörighet eller kön. Men de undviker att specificera sina tankar kring vilken plats *Sharia* eller lagar om personlig ställning har i detta begrepp. Å andra sidan har det syriska muslimska brödra-

¹⁷ *Democratic Republic Studies Center.*

¹⁸ Se *Etilaf.org.*

skapet (MB) sedan 2001 givit ut flera dokument som stöder upprättandet av en modern rättsstat och innehåller begrepp som medborgarskap, rättssäkerhet, demokrati, pluralism, jämlikhet, etc... Så i teorin är man helt överens.

Men när det gäller MB i Syrien och på andra ställen, och för islamistiska fundamentalistiska grupper mer allmänt, bör idén om en rättsstat analyseras ingående istället för att tas för given. Islamistiska fundamentalistiska rörelser avvisar fullständigt sekularismen, i motsats till vad en del forskare har hävdad.¹⁹ En av MB:s tidigare ledare, Zouheir Salim, som fortfarande står rörelsen mycket nära, sa 2011 att ett åtskiljande av staten och religionen är ”att beröva staten dess moral”.²⁰

MB:s ideologi är djupt rotad i den religiösa fundamentalismen, där religion och stat inte skiljs åt och där staten och lagarna verkar inom ramen för *Sharia*. MB:s olika varianter i regionen tolkar ”rättsstat” på olika sätt, och den ses som ett första steg mot en islamsk stat, eller en stat grundad på *Sharia*. I allmänhet talar de om en *dawla madaniyya bi-marji’iyya Islamiyya*, det vill säga en ”rättsstat med en islamsk referensram”.²¹

I ett dokument som rörelsen publicerade 2004, med titeln ”Ett politiskt projekt för det framtida Syrien”, försvaras i själva verket islam som ”uppförandekod för en gudfruktig muslim”, en ”kulturell identitet” för alla syrier, landets officiella religion och den lagliga auktoritetens högsta källa.²² Projektet föreskriver faktiskt att gruppen ska försöka ”islamisera lagarna gradvis, på grund av vår tro att *Sharia* som Allah uppenbarade är en källa till nåd för hela mänskligheten, och består av de mest mänskliga, kloka och välbetänkta åtgärder som är i hela folkets bästa intressen”.²³ Texten är också otydlig om religiösa minoriteter, och betraktar dem som jämlika medborgare som inte ska diskrimineras, samtidigt som det säger att islam ska vara grunden för staten och den syriska identiteten.

Dessutom är kvinnors rättigheter också en oklar punkt i MB:s ideologi. MB kräver att kvinnor ska ha frihet att välja och samma rättigheter, samtidigt som de säger att ”lämpliga värderingar måste införas för att säkerställa att män och kvinnor fortsätter att fullfölja de ömsesidigt kompletterande roller som Gud har tilldelat dem”.²⁴ Vid flera tillfällen har funktionärer från MB hävdad att den

19 Se till exempel den franske akademikern François Burgat, som säger att det muslimska brödrskapet har accepterat tanken om en sekulär stat.

20 Diaz, Naomi Ramirez, ‘Unblurring ambiguities’, i Hinnebusch R. och Imady O. (red.), *The Syrian Uprising, Domestic Origins and Early Trajectory*, London och New York: Routledge, 2018, s 10.

21 Exempelvis förkunnade det egyptiska muslimska brödrskapets tidigare ställföreträdande Högste vägledare, Muhammad Khairat al-Shater, i mars 2011, efter störtandet av dåvarande presidenten Hosni Mubarak: ”*Ihkwaw* [brödrskapet] arbetar för att återinföra islam i dess allomfattande mening i folkets liv, och anser att detta bara går att genomföra med hjälp av ett starkt samhälle. Således är uppdraget tydligt: återinföra islam i dess allomfattande mening; underkasta folket under Gud; införa Guds religion; islamisera livet och bemyndiga Guds religion; slå fast *Ummahs* [det religiösa samfundets] *Nahda* [pånyttfödelse] på islams grund (...) Således har vi lärt oss att börja med att bygga de muslimska individerna, den muslimska familjen, det muslimska samhället, den islamska regeringen, den globala islamska staten.”

Vi kan hitta liknande uttalanden från shiamuslimska fundamentalistiska krafter, exempelvis har det libanesiska Hizbollah vid flera tillfällen förklarat sig vara mot all sorts medborgerliga lagar om personlig ställning bredvid en islamsk lag om ställning, och förkunnade att sådana förslag var mot islam, och förklarade att de än idag föredrar en islamsk stat som sitt politiska system, även om det inte går att tillämpa i Libanon på grund av landets religiösa sekteristiska olikheter.

22 *Ihkanwiki*.

23 *Ihkanwiki*.

24 Lefèvre, Raphael, ‘The Ashes of Hama, the Muslim Brotherhoods in Syria’, London: Hurst, 2013, s 174.

syriskas nationens identitet grundar sig på islamiska värderingar, och att varje regering som uppstår också måste införliva dessa värderingar. Medlemmar i MB har också gjort flera sekteristiska kommentarer och uttalanden mot shia- och alawit-samfundet, samtidigt som de ser Jabhat al-Nusra som en revolutionär kraft och deras ”trosbröder”.²⁵

Vi har sett hur dessa tankar har uttryckts av de två främsta oppositionsgrupperna, vilket återspeglar att MB och andra konservativa krafter dominerar inom dem. Vid oppositionens konferens i Kairo i juli 2012, som hölls med stöd från Arabförbundet, slog exempelvis det Nationella fördraget om kvinnors rättigheter fast att:

Konstitutionen garanterar att all sorts diskriminering mot kvinnor ska avskaffas, och försöker skapa en nödvändig lagstiftande och juridisk miljö som möjliggör politiska, ekonomiska och sociala befogenheter för dem, i enlighet med alla tillämpliga internationella överenskommelser, såväl som i samklang med samhällets kultur.²⁶

Den sista meningen, ”i samklang med samhällets kultur”, lades till på uttryckliga krav från islamistiska konservativa grupper och personer, och fördömdes allmänt av feminister som ett sätt att inskränka deras rättigheter. Många feministiska aktivister har kritiserat det faktum att sekularister i SNC och senare den syriska koalitionen och Högsta förhandlingskommittén (HNC) oundvikligen kommer att vika sig för de islamistiska fundamentalistiska krafterna och under denna process på olika sätt offra kvinnors rättigheter. Feministiska röster klagade på bristen eller frånvaron av kvinnliga representanter i dessa oppositionsgrupper, ofta begränsat till en symbolisk representation utan några verkliga ansvarigheter. På samma sätt har dessa oppositionsgrupper inte gått mot sina medlemmars sekteristiska och arabiskt chauvinistiska hätska utfall eller praktik.

Likaledes nämnde exempelvis de Allmänna principerna i den övergångsplan som oppositionens HNC lade fram i september 2016 bara den arabiskt islamiska kulturen som källa ”till intellektuell produktion och sociala relationer mellan alla syrier” (*High Negotiation Commission*: 2016: 9). Det är därför jag anser att de demokratiska och sekularistiska personer och grupper som har antagit tanken på en ”rättsstat”, har givit upp centrala krav om att skapa en framtida sekulär stat och försvara kvinnors rättigheter. De underlät att utmana sekterismen och gav av opportunistiska skäl efter för de reaktionära gruppernas politik. Det har fått dramatiska konsekvenser för den syriska oppositionen och skadade dess förmåga att framställa sig som ett inkluderande alternativ till regimen. Givetvis måste vi göra skillnad mellan politiska grupper som anammade talet om en ”rättsstat” för att rättfärdiga och försöka uppnå en allians med reaktionära grupper som brödraskapet, och de folkliga ungdomsgrupper som uppstod under upproret och som för fram denna uppfattning utan att överge sitt motstånd mot sekterismen och/eller diskriminering av kvinnor.

---

25 Vi får heller inte glömma, att även om MB till en början stödde Damaskusdeklarationen 2005, så förenade de sig 2006 med 15 andra oppositionsgrupper, jämte Syriens tidigare vicepresident, Abdul Halim Khaddam, som just hade hoppat av från regimen, och upprättade Nationella räddningsfronten (NSF), med stöd från Saudiarabien. I april 2009 förkunnade MB att brödraskapet inte längre deltog i NSF, eftersom de sökte en överenskommelse och försoning med regimen. Inledningen av upproret i mars 2011 satte stopp för denna process i MB, som i april uppmanade till stöd för upproret.

26 [Al-Awsats arkiv](#).

Sammanfattning

Den ”sekularism” som progressiva och demokratiska sekularister ska försvara skiljer sig inte från den bredare gemensamma kampen för demokrati, sociala rättvisa och jämlikhet i och utanför Syrien. Denna sekularism gör inte skillnad mellan olika religiösa grupper och etniciteter, mellan troende och icke-troende, män och kvinnor. I själva verket är en sekulär stat central för att utmana sekterism, rasism, sexism och homofobi.

Alla människor ska vara lika inför lagen, och det ska inte finnas några lagar som grundas på religion och diskriminerar kvinnor vad gäller deras personliga ställning, eller människor på grund av deras sexuella inriktning, etnicitet och så vidare. Som vi har nämnt ovan är det på samma gång en garanti mot statligt förtryck och att alla troende påtvingas en viss tolkning av religionen. I sin *Kritik av Gothaprogrammet* (1875) försvarade Karl Marx folkets rätt att utöva sin religion genom att slå fast att ”var och en bör få förrätta sitt religiösa liksom sitt kroppsliga tarv, utan att polisen lägger sin näsa i det.” (Sid 16.)

Sekularism är ett första steg mot att ifrågasätta dessa olika diskrimineringar och därför ett viktigt demokratiskt krav. Sekularism kan givetvis inte existera utan demokrati och vice versa. Inom dessa ramar handlar kampen för sekularism, tillsammans med den andra komponent som nämndes ovan, inte bara om att skapa ett mer tolerant samhälle, utan också en kamp mot de auktoritära regimernas och religiöst fundamentalistiska rörelsernas förhärskande teorier, och därmed en kamp för de förtryckta mot förtryckarna. Dessa grupper ideologiska herravälde måste utmanas av progressiva alternativ som en del av en mycket mer omfattande kamp för att omvandla samhället, en kamp som även innefattar frågor om samhällelig rättvisa och demokrati.

Ett försvar av en inkluderande sekularism utmanar också den politisk alliansen mellan vissa liberala sekulära medlemmar i den syriska oppositionen och MB och islamistiska fundamentalistiska grupper som vägrar att försvara grundläggande demokratiska krav, och med utländska despotiska stater. En del liberala och demokratiska grupper på andra ställen i regionen som har allierat sig med fundamentalistiska har upplevt liknande problem.²⁷ Mottot (eller parollen) ”ändamålet helgar medlen” ignorerar i själva verket hur medlen påverkar utgången ... och vi har sett vilka effekter det har fått på den syriska oppositionen som har förlorat den lockelse och inkluderande hållning som den syriska folkliga rörelsen hade i början.

Syrien – och resten av regionen – är inget ”undantag” som en del orientalister och anti-orientalister förkunnar. Ingenting hindrar landet från att kämpa för samma krav som folk i resten av världen har kämpat för, som demokrati, samhällelig rättvisa, jämlikhet, sekularism. Hoppet för framtiden ligger i det faktum att den syriska revolutionära processen som började 2011 är en av de mest dokumenterade som finns. Detta minne kommer att finnas kvar, och inte bara för att titta på sitt förflutna

²⁷ Vid de senaste valen i Irak till exempel, nämnde koalitionen Sairun, som förenade den shiamuslimska prästen Moqtada Sadrs rörelse med det irakiska kommunistpartiet, att de var villiga att bygga en ”rättsstat” för alla medborgare. Men på samma gång tog inget av de två partierna upp frågor som kvinnors rättigheter och sekularism, eftersom dessa frågor enligt det irakiska kommunistpartiets generalsekreterare Raid Jahid Fahmi var en källa till konflikt mellan hans rörelse och sadristerna. Idag försöker Sadr bilda en nationell enhetsregering med andra shiitiska islamistiska fundamentalistiska grupper och individer och andra sekteristiska personer som han tidigare brukade kritisera. För mer om detta, se *Sadr, sekterismen och ett folkligt alternativ*, på marxistarkiv.se.

inklusive sina misstag, utan också som en möjlighet att använda detta förflutna för att bygga det framtida motståndet. De politiska erfarenheter och insikter som har samlats sedan upprorets början kommer inte att försvinna.